

Tacəddin QULIYEV
Tarix elmləri namizədi,
dosent

AZƏRBAYCAN HƏMKARLAR İTTİFAQI KİTABXANALARI 1981-1985-ci illərdə

1981-1985-ci illərdə Azərbaycan xalqı siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni inkişaf sahələrində mühüm nailiyyətlər qazanaraq SSRİ-də ön mövqelərdən birinə çıxmışdır. Həmin dövr ictimai istehsalın dinamik artması, ölkənin vahid xalq təsərrüfatı kompleksində Azərbaycanın payının çoxalması, zəhmətkeşlərin rifahının yüksəlməsi, ictimai-siyasi və mədəni həyatın bütün istiqamətlərində irəliləyişlər əldə edilməsi ilə xarakterikdir. Bu dövr ümumən Azərbaycanın tarixində misilsiz sosial inkişaf, quruculuq, tikinti-abadlıq işləri aparılması, mədəni tərəqqi illəri olmuşdur.

1981-1985-ci illərdə respublikada milli gəlir xeyli artmış, sənayenin inkişafında mühüm nailiyyətlər qazanılmışdır. İqtisadiyyatın səmərəliliyi yüksəlmiş, keyfiyyət göstəriciləri yaxşılaşmağa başlamışdır. Xalq təsərrüfatının inkişafına kapital qoyuluşu xeyli çoxalmış, bir çox iri sənaye müəssisələri, sexlər, istehsal sahələri tikilmiş, yeni su elektrik stansiyaları işə düşmüş, neft və qaz yataqları istismara verilmişdir. Bu dövrdə yeni dəmir yolu, Bakı Metropoliteni, bir sıra ictimai binalar, zavod-fabriklər və s. kimi komplekslər tikilmiş, aqrar-sənaye kompleksinin inkişafında mühüm nailiyyətlər qazanılmışdır.

Bu illərdə cəmiyyətin inkişafının çox mühüm problemlərinin həllində elm daha böyük rol oynamış və Azərbaycan mədəniyyətində xeyli müvəffəqiyyətlər əldə edilmişdir. Respublikanın həyatında mənəvi dayaqları, ideya-əxlaqi əsasları möhkəmlətmək üçün planauyğun, məqsədyönlü kompleks iş aparılmış, ideoloji təsir vasitələrinin şəbəkəsi genişlənmiş, yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasına qayğı güclənmişdir.

Bütün bu tarixi nailiyyətlərin əldə edilməsində Azərbaycan həmkarlar ittifaqı təşkilatının və onun çoxmilyonlu üzvlərinin də böyük rolu olmuşdur.

Respublikamızda iqtisadiyyatın və mədəniyyətin inkişafı, bütün sahələrdə elmi-texniki yeniliklərin tətbiqi yüksək şüura malik insan tərbiyə edilməsi sahəsində irəli sürülən vəzifələrin həyata keçirilməsində mədəni-maarif və elmi-informasiya idarələri olan kitabxanaların böyük rolu vardır. Çünki mühüm sosial funksiyaları yerinə yetirən kitabxanalar mövcud cəmiyyətin gələcək iqtisadi, sosial-siyasi və mənəvi tərəqqisi, vətəndaşların inkişaf etmiş sivil normalar və prinsiplər ruhunda tərbiyə edilməsi məqsədi ilə öz fondlarından daha dolğun və səmərəli istifadə olunmasını təmin edir, insanların mənəvi cəhətdən zənginləşməsində mühüm rol oynayır və respublikamızın iqtisadi, sosial və mədəni inkişafında yaxından iştirak edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1981-1985-ci illərdə kitabə böyük tələbat əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkilinin forma və metodlarında, ümumi səviyyəsində və keyfiyyətində yeni dəyişikliklər baş verməsini tələb edirdi. Həmçinin cəmiyyətin strukturunda baş verən sosial dəyişikliklər, fəhlə sinfinin, kolxozçu kəndlilərin təhsil, mədəni və professional səviyyəsinin yüksəlməsi, onların tərkibində ali, orta ixtisas və fərumi orta təhsilli şəxslərin çoxalması kitabxana xidmətinin təşkilində zamanın tələblərinə cavab verə biləcək yeni forma və üsullardan istifadə etməyi, oxuculara xidmət prosesinin yenidən qurulması, bu prosesin bütün sahələrini sistem halında daha da təkmilləşdirməyi tələb edirdi. Həmin şəraitdə oxuculara xidmət işinin təşkilinə sistem halında yanaşmadan, bu sistemin bütün vasitələrində bir-birilə əlaqədar, bir-birini tamamlayan ardıcılığı gözləmək şərti ilə işi lazımi şəkildə təşkil etmədən müasir oxucunun tələb və sorğularına cavab vermək mümkün deyildi. Oxucuya xidmət prosesinə sistemli yanaşma onun elmi əsaslar üzərində qurulmasına səbəb olur. Göründüyü kimi, o dövrdə əhaliyə kitabxana xidmətinin təşkili baxımından kitabxanaların qarşısında olduqca mühüm vəzifələr dururdu.

Respublika həmkarlar ittifaqı kitabxanaları fəhlə, mühəndis-texnik işçilərə və onların ailə üzvlərinə kitabxana xidmətinin təşkilində, elm, maarif və mədəniyyət xadimlərinin, bədii ədəbiyyat klassikləri əsərlərinin, istehsalat və peşə ədəbiyyatının, sənaye və

texnikaya dair ədəbiyyatın təbliğ edilməsində, elmi-texniki yenilikləri mütəxəssislərə çatdırılmasında mühüm rol oynayırdı.

1981-1985-ci illərdə respublikada həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının inkişafına xüsusi qayğı ilə yanaşılmışdır. Bu iş Sov.İKP MK-nın "Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında" 8 may 1974-cü il tarixli qərarının müddəalarının həyata keçirilməsindən sonra daha da genişlənməyə başladı. Kitabxana quruculuğu haqqında bu mühüm sənədin əsas ruhunu kitabxana fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, onun texnikanın müasir tələbləri səviyyəsinə qaldırılması problemləri təşkil edir. Qərarında kitabxana işi sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlər yekunlaşdırılır, onların dərin təhlili verilir, bu sahədə qarşıda duran mühüm vəzifələr göstərilir. Qərarında göstərilir ki, kitabxanalar adamların mənəvi tərbiyəsinə, onların mədəni və elmi-texniki səviyyəsinin yüksəlməsinə yaxından yardım göstərirlər. Bu, kitabxana işinə yüksək qiymət verildiyini bir daha sübut edir.

1981-1985-ci illərdə kitabxana xidmətinin daha da təkmilləşdirilməsi problemlərinin həllində kitabxanaların mərkəzləşdirilməsinə, kitabxana şəbəkəsinin yerləşdirilməsinin vahid prinsiplərinin müəyyənəndirilməsinə, depozitar kitabxanaların yaradılmasına, kitabxanaların ali təhsilli kadrlarla təmin edilməsinə, maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verilir.

Kitabxanalar üçün uzunmüddətli fəaliyyət proqramı olan bu qərarında göstərilir: "Kitabxanaların başlıca vəzifəsi... insanın təhsil və tərbiyəsi üçün, elmi-texniki tərəqqini sürətləndirmək üçün zəngin kitab xəzinələrindən daha səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir. Elm və texnikanın nailiyyətlərini, qabaqcıl təcrübəni yaymaq, xalq təsərrüfatı mütəxəssislərini operativ surətdə elmi-texniki məlumatla təmin etmək, oxucuların təhsil səviyyəsini, professional marağını və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onlara fərdi xidmət göstərmək sahəsində elmi-texniki və kütləvi kitabxanaların fəaliyyəti genişləndirilməlidir".¹

Qərardan irəli gələn əsas vəzifələrdən biri də mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin yaradılması və bunun əsasında əhəlinin kitaba olan tələbatını bütünlüklə ödəmək, zəhmətkeşlərin mənəvi tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsində yaxından iştirak etməkdən ibarətdir.

MK-nın bu qərarına əsasən ÜHİMS-in Rəyasət Heyəti 1974-cü il 7 iyul tarixli "Sov. İKP MKA-nın "Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsində və elmi-texniki tərəqqidə kitabxanaların rolunu artırmaq haqqında" (1974) qərarının yerinə yetirilməsində həmkarlar ittifaqları təşkilatlarının vəzifələri haqqında" qərar qəbul etmişdir. Qərarında deyilir: 1) həmkarlar ittifaqları komitə və şuralarına, həmkarlar ittifaqları kuratorlarının idarəsi üzrə mərkəzi şurasına, tabeçilikdə olan kitabxana şəbəkəsinin işinin əsaslı surətdə yaxşılaşdırılması üçün tədbirlər sistemi işləyib hazırlamaq və həyata keçirmək tapşırılsın... 2) Respublika, diyar, vilayət həmkarlar şuralarına 1974-1980-cı illərdə kütləvi həmkarlar ittifaqları kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi üzrə tədbirlər sistemi həyata keçirilsin...".

Bununla əlaqədar olaraq ÜHİMS-in katibliyi respublika (diyar, vilayət) baza həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının yaradılması haqqında 1975-ci il 7 yanvar tarixli Əsasnaməni təsdiq etdi. Əsasnaməyə görə "Baza həmkarlar ittifaqı kitabxanası həmkarlar ittifaqı kitabxanalarına metodik rəhbərliyi əlaqələndirmək üçün yaradılır və dövlətin fəaliyyətdə olan metodik mərkəzləri ilə respublikanın (diyar, vilayət, şəhər) həmkarlar ittifaqı kitabxanaları şəbəkəsi arasında əlaqələndirmə vasitəsidir"². Qərarın ayrı-ayrı maddələrində həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının vəzifə və strukturu müəyyənəndirilir.

ÜHİMS-in katibliyi Sov.İKP MK-nın 8 may 1974-cü il tarixli qərarına əsasən 1975-ci ilin 14 noyabrında "Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi haqqında" qərar qəbul etdi³. Qərarında göstərilir ki, həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsi respublika (ölkə, vilayət) həmkarlar ittifaqları şuralarının rəhbərliyi altında həyata keçirilsin. Onların qərarları əsasında hər bir rayon, şəhər, vilayət, ölkə və respublikada həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının mərkəzləşdirmə planı təsdiq olunsun.

Qərarında qeyd edilir ki, həmkarlar ittifaqları kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsində əsas məqsəd fəhlə və qulluqçuların ideyası, əmək və əxlaq tərbiyəsində kitab sərəvətindən istifadəni fəallaşdırmaq, onların elmi və ixtisas biliklərinin səviyyəsini yüksəltməkdir.

AHİŞ-in Katibliyinin Sov.İKP MK-nın 8 may 1974-cü il və ÜHİMS-in Katibliyi 14 noyabr 1975-ci il tarixli qərarına əsasən

1976-cı il sentyabrın 3-də "Zəhmətkeşlərə kitabxana-məlumat xidmətinin mərkəzləşdirilməsi və Azərbaycan həmkarlar ittifaqları kitabxanalarının təşkilati quruluşunun yaxşılaşdırılması haqqında" qərar qəbul etdi⁴. Həmin qərara əsasən respublika həmkarlar ittifaqının 8 mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemi (MKS) təşkil olunması qərara alınmışdır. MKS-də aşağıdakı kitabxanalar nəzərdə tutulmuşdur: İ.M.Qubkin adına respublika həmkarlar ittifaqı baza kitabxanası, indiki Xətai adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası kitabxanası, Orconikidze (indiki S.Bəhlulzadə) adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası kitabxanası, Dəmiryol işçiləri həmkarlar ittifaqı klubunun zavodlararası mərkəzi kitabxanası, Sumqayıt sənaye təşkilatının kitabxanası və Gəncə alimlər evinin kitabxanası, İliç adına mədəniyyət və texnika sarayı ittifaqlararası mərkəzi kitabxanası, Xəzər dənizçiləri zavodlararası MKS-i.

Qərarla qeyd olunur ki, Sumqayıt sənaye təşkilatının və Gəncə alimlər evinin kitabxanaları müvafiq bina və avadanlıqlar olmaması üzündən mərkəzləşdirilmiş sistemin funksiyalarını yerinə yetirə bilmirlər. Mövcud nöqsanları aradan qaldırmaq üçün AHİŞ-in katibliyi qərara alır:

I. Oxucuların kitaba və digər məlumat mənbələrinə olan tələbatının tam və dolğun ödəmək üçün kitabxanaların işini günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq;

- kitabxanaların funksiyalarını genişləndirməyi təmin etmək, Sov.İKP MK-nın 1974-cü il 8 may tarixli qərarında qeyd edildiyi kimi onların ideoloji və elmi məlumat mərkəzləri kimi rolunu yüksəltməyi təmin etmək;

- təsərrüfat filialları ilə birlikdə MKS üçün binaların ayrılması və təmirinə kömək etməli, avadanlıq və texniki vasitələr, ədəbiyyat alınmasına yardım etməli;

II. Metallurgiya sənayesi həmkarlar ittifaqları respublika komitəsinə kitabxanaların mərkəzləşdirilməsini iyunun 1-dən başa çatdırmağı və müvafiq kitabxana müdiri məsələsini həll etməli;

III. Fabrik-zavod, yerli komitələrə, respublika həmkarlar ittifaqları komitələrinə zəhmətkeşlərə kitabxana-bibliografiya xidmətinə yaxşılaşdırmaq üçün həmkarlar ittifaqının mərkəzləşdirilmiş sisteminin yeni quruluşunu tövsiyə etməli;

IV. Qərarın yerinə yetirilməsi üzərində nəzarət AHİŞ-in mədəni kütülvəi şöbəsinə həvalə edilir.⁵

Lakin MKS-ə keçmək bəzi kitabxana işçilərinin səhlənkarlığı, kitabxana işində bəzi hazırlıq işlərinin vaxtında görülməməsi üzündən ləngiyirdi. MKS-in yaradılması haqqında qərar 1976-cı ildə verilməsinə baxmayaraq, bu iş 1979-cu ilə qədər həll olunmamış qalırdı. Bütün bu nöqsanları aradan qaldırmaq, həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsini operativ həyata keçirmək üçün AHİŞ-in katibliyi 1979-cu ilin 21 fevralında "Zəhmətkeşlərin kitabxana məlumat xidmətinin mərkəzləşdirilməsi və həmkarlar ittifaqı respublika komitəsi kitabxanalarının təşkilati quruluşunun yaxşılaşdırılmasına aid əlavə tədbirlər haqqında" qərar qəbul etmişdir⁶. Qərarın qəbul edilməsi həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fəaliyyətini əsaslı surətdə canlandırdı, filialların işini səmərəli təşkil etmək üçün geniş imkanlar açdı. Qərardan sonra 6 MKS yaradıldı və fəaliyyətə başladı. 1979-cu ildə MKS-ə keçilməsi ilə əlaqədar olaraq kitabxanaların maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, kitabxana işinə ayrılan maliyyə vəsaitindən həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının komplektləşdirilməsinə daha çox pul ayrılmış, kitabxana kollektorundan kitabxanalara daha çox kitab göndərilmişdir. Bu dövrdə yeni kitabxana binaları tikilmiş, bəzi kitabxanalar daha abad binalara köçürülmüş, mövcud binalar əsaslı surətdə təmir edilmiş, onların avadanlıq, inventarlarla təchiz edilməsi işi xeyli yaxşılaşmışdır. Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarına 1 milyon 375 min manatlıq yeni müxtəlif avadanlıq alınmış, 8 kitabxana yeni binaya köçürülmüşdü. Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının komplektləşdirilməsi üçün pul vəsaiti ildən-ilə artırdı. Əgər 1975-ci ildə kitab fondunu komplektləşdirmək üçün 5 milyon 768 min manat pul xərclənmişdirsə, 1979-cu ildə MKS yaradıldıqdan sonra 5 milyon 876 min, 1985-ci ildə isə 6 milyon 273 min manat pul ayrılmışdır⁷. MKS-də maliyyə vəsaitinin mərkəzləşdirilməsi onun məqsədyönlü xərclənməsinə imkan yaradır.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurasının 3 sentyabr 1976-cı il tarixli "Zəhmətkeşlərə kitabxana-məlumat xidmətinin mərkəzləşdirilməsi və Azərbaycan həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının təşkilati quruluşunun yaxşılaşdırılması haqqında" qərarı ilə MKS-də keçmiş İliç adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası mərkəzi kitabxanasına 1979-cu ildə kitab almaq üçün 16 min, mədəni-kütülvə işlər üçün 2500, kommunal-təsərrüfat xərclər üçün isə 430 manat pul ayrılmışdır⁸. Kitabxanaların maddi-texniki bazası artıqca, bu

işlər üçün ayrılan maliyyə vəsaitinin həcmi də artırdı. Belə ki, İlic adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-ni komplektləşdirmək üçün 1981-ci ildə 26 min manat, 1985-ci ildə isə 26 min 436 yüz manat, İ.M.Qubkin adına respublika baza kitabxanası üçün 1981-ci ildə 27 min 456 manat, 1985-ci ildə isə 28 min 547 manat vəsait ayrılmışdır⁹. Respublika həmkarlar ittifaqının digər MKS-lərində maliyyə vəsaiti bu minvalla artmış, avadanlıq və texniki vasitələrlə təmin edilmişdir. Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri yaradıqdan sonra respublika həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fondları ildən-ilə artmağa və zənginləşməyə başlamışdır.

Oxucuların elmi-texniki, mədəni və ideya-siyasi səviyyəsinin yüksəldiyi bir dövrdə kitabxana fondlarının daha səmərəli, düzgün, kitabxanaların profilinə və oxucuların sorğusuna uyğun komplektləşdirilməsində mərkəzləşdirilmiş kitabxana sisteminin yaradılmasının olduqca böyük əhəmiyyəti vardı. Mərkəzləşdirmə şəraitində vahid fondun tərkib hissəsinin dəqiq, düzgün və səmərəli formalaşması xidmət işinin ümumi istiqamətinə mühüm təsir göstərir, oxucuların məlumatını artırır, mütləq səviyyəsini əsaslı surətdə genişləndirir. MKS-də vahid fondun formalaşmasının ilk mərhələsi kimi komplektləşdirmə işi bir sıra əsas amillərə əsaslanır. Bu amillər sırasına komplektləşdirmənin ideya-siyasi xarakterinin dəqiqləşdirilməsi, planlı və müntəzəm xarakter daşması, komplektləşdirmənin konkret oxucu tələbatına istinad edilməsi və s. daxildir.

MKS-in yaradılması kitabların alınma potensialına və mənbələrinə güclü təsir göstərmiş, komplektləşdirmə dairəsi xeyli genişlənməmişdir. Zəngin maliyyə vəsaitinə malik olan mərkəzi kitabxanalar nəinki respublika daxilində, habelə SSRİ-nin digər şəhərlərindən kitab almaq imkanına malik olurdu. Bu xarakterik xüsusiyyət vahid kitabxana fondunun formalaşdırılmasına mühüm təsir göstərir, onun tematik dolğunluğunu yaradır.

MKS şəraitində fondun yaradılmasında ikinci əsas mərhələ bilavasitə fondun təşkili ilə bağlıdır. Təşkili iş prosesinə vahid fondun uçotu, elmi, texnoloji cəhətdən işlənməsi, yerləşdirilməsi və mühafizə edilməsi daxildir. MKS şəraitində vahid fondun təşkilində bir sıra əməliyyatlar mərkəzi kitabxana tərəfindən həyata keçirilir (fondun ümumi və fərdi uçotu, kitabların elmi və texnoloji işlənməsi, təsnifləşdirilməsi və s.). Bu işə filialları həmin

əməliyyatlardan azad edir, oxuculara xidmət işində onların fəaliyyətinin genişlənməsinə səbəb olur.

Fondun idarə edilməsi onun gələcək formalaşmasının gedişi haqqında qərarın qəbul edilməsi və həyata keçirilməsi ilə tamamlanır. Vahid kitabxana fondunun formalaşdırılmasında bu üç mərhələ (fondun komplektləşdirilməsi, təşkili və idarə edilməsi) bu və ya digər formada vahid fondun inkişafına öz müsbət təsirini göstərir və mühüm mütləq üstünlükləri yaradır.

Respublika həmkarlar ittifaqı kitabxanalarında fondun düzgün komplektləşdirilməsi işinə çap olunmuş ədəbiyyatın öyrənilməsindən başlanılır. Kitabxanalar tematik planları, yeni kitab bülletenləri, biblioqrafik göstəriciləri və digər biblioqrafik vəsaitləri müntəzəm olaraq izləyirlər. Fondu komplektləşdirərkən, hər şeydən əvvəl, oxucuların tələb və sorğularını, yerli şəraiti nəzərə alır, istehsalat sahələrinə dair ən mühüm ədəbiyyatı komplektləşdirir. Həmkarlar ittifaqlarının bəzi kitabxanalarında oxucuların ödənilməyən sorğularının kartotekasını tərtib edir və onları fondun təkrar komplektləşdirilməsində nəzərə alırlar.

MKS-in vəzifələrindən biri vahid kitab fondunun formalaşdırılması və ondan istifadənin səmərəliliyini yüksəltmək yolu ilə ödənilməmiş sorğuların miqdarını minimuma endirməkdir. MKS-də "yoxdur" cavablarının qeydə alınması, səbəbinin müəyyənləşdirilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Ödənilməmiş sorğuların qeydə alınması nəticəsində vahid fondun lazımı ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi zəruriliyi müəyyənləşdirilir. MKS şəraitində fəaliyyət göstərməyə başlayandan sonra Xəzər dənizçilərinin mədəniyyət və texnika sarayının mərkəzi kitabxanasında 1979-cu ildə 74.148 nüsxə kitab fondu, o cümlədən ictimai-siyasi ədəbiyyat üzrə 17.162 nüsxə, texnika üzrə 7680 nüsxə, bədii ədəbiyyat üzrə 55.730 nüsxə, digər sahələr üzrə 7949 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1986-cı il yanvarın 1-də kitab fondu artaraq 101.053 nüsxəyə, o cümlədən ictimai-siyasi ədəbiyyat 22.296 nüsxəyə, texniki ədəbiyyat 7354 nüsxəyə, bədii ədəbiyyat 65.602 nüsxəyə, digər sahələr üzrə ədəbiyyat 9792 nüsxəyə çatmışdır¹⁰. MKS şəraitində fəaliyyət göstərən dəmiryol işçiləri həmkarlar ittifaqı zavodlararası mərkəzləşdirilmiş kitabxana sisteminin fondunda 1979-cu ildə 165.373 nüsxə, o cümlədən ictimai-siyasi ədəbiyyat üzrə 26.453 nüsxə, texnika üzrə 5730 nüsxə, bədii ədəbiyyat üzrə 114.862 nüsxə, digər sahələr üzrə

11.447 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1986-cı ilin yanvarın 1-ə sistemin fondu artıb 182.518 nüsxəyə, o cümlədən ictimai-siyasi ədəbiyyat 31.060 nüsxəyə, texniki ədəbiyyat 6120 nüsxəyə, bədii ədəbiyyat 115.910 nüsxəyə, digər sahələrə aid ədəbiyyat isə 13.542 nüsxəyə çatmışdır¹¹.

İ.M.Qubkin adına Respublika baza kitabxanasında 1979-cu ildə 221.326 nüsxə, o cümlədən ictimai-siyasi ədəbiyyat üzrə 42.257 nüsxə, texnika üzrə 48.285 nüsxə, bədii ədəbiyyat üzrə 99.486 nüsxə, digər sahələr üzrə isə 25.608 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1986-cı il yanvarın 1-ə fondun ümumi miqdarı artıb 285.536 nüsxəyə, o cümlədən ictimai-siyasi ədəbiyyat üzrə 60.845 nüsxə, texnika üzrə 34.553 nüsxəyə, bədii ədəbiyyat üzrə 200.600 nüsxəyə, digər sahələr üzrə isə 46.488 nüsxəyə çatmışdır¹². Yaxud indiki Xətai adına mədəniyyət və texnika sarayı MKS-də 1979-cu ildə filiallarla birlikdə 241.700 nüsxə fondu vardısı, 1986-cı ildə yanvarın 1-də fond azalıb 233.430 nüsxəyə enmişdir. 1985-ci ildə fondun belə azalmasının əsas səbəbi kitabxanalardan çoxlu miqdarda köhnəlmiş və fiziki cəhətdən korlanmış kitabların fondan xaric edilməsi olmuşdur¹³.

MKS oxucularına müxtəlif bilik sahələrinə dair ən lazımlı ədəbiyyatın çatdırılmasında vahid fondun təşkilinin böyük rolu vardır. Belə ki, MKS vahid fondunun təşkili və ondan istifadə şəbəsi sistemin bütün filial və səyyar fondları arasında əlaqələndirici rolunu oynayır.

Vahid fond sisteminin tətbiq olunması oxucu tələbatını düzgün müəyyənləməyə imkan verir. Vahid fond oxucu qruplarının bütün sistem bölmələrindən istifadə etməyə, habelə kitab fondunun komplektləşdirilməsini yaxşılaşdırmağa və məlumat-bibliografiya aparatını təkmilləşdirməyə imkan verir.

Azərbaycanda bəhs etdiyimiz dövrdə elmi-texniki tərəqqinin sürətinin dinamik artırılması, xalqın maddi və mənəvi rifah halının və yetkinliyinin təmin olunması üçün xalq təsərrüfatının bütün sahələri yüksək şüura malik kadrlarla təmin edilməli idi. Ona görə ki, yalnız möhkəm əqidəli, mənəvi cəhətdən saf və kamil, mükəmməl təhsilə malik adamlar müvəffəqiyyətlə müasir elmi-texniki tərəqqi prosesindən baş çıxara bilərlər.

Bu şəraitdə həmkarlar ittifaqı kadrları konkret istehsal məsələlərinin və sosial məsələlərin həllində, yarışın inkişaf etdirilməsində, əmək və istehsal intizamının möhkəmlən-

dirilməsində, adamların tərbiyəsində daha fəal mövqə tuturdular. Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı 1981-1985-ci illərdə təşkilatçılıq işini təkmilləşdirmək, əmək kollektivlərinin həyatının bütün sahələrinə onların təsirini gücləndirmək, mühüm sosial-təminat məsələlərinin həllində öz hüquq və imkanlarından daha yaxşı istifadə etməyə böyük üstünlük verirdi.

Azərbaycanda bu dövrdə elə bir vəziyyət yaranmışdı ki, heç də hər bir kolxoz və sovxozda adamların müasir tələblərinə cavab verən klub, kitabxana, idman qurğusu və s. yox idi. Bir çox elə təsərrüfatlar var idi ki, orada iqtisadiyyat möhkəm idi, sabit surətdə yüksək gəlir əldə edilirdi, mədəni-maarif müəssisələri isə acınacaqlı vəziyyətdə idi.

Bu acınacaqlı vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün respublika həmkarlar ittifaqı təşkilatı öz sistemində olan bütün mədəni-maarif müəssisələrini, o cümlədən kitabxanaları inkişaf etdirmək və onların maddi-texniki vəziyyətini yaxşılaşdırmaq, fondlarını zənginləşdirmək, oxuculara xidmət işini gücləndirmək üçün bir sıra kompleks işlər görməyə başladı. Xüsusilə maliyyə vəsaiti artırıldı, bina şəraiti pis olan xeyli kitabxana yeni binalara köçürüldü, avadanlıqla təmin edildi, fondları yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməyə başlandı.

Ümumiyyətlə, respublika həmkarlar ittifaqı sistemində 290 kitabxana var idi. Onlardan 1-i baza kitabxanası, 3-ü ittifaqlararası, 2-si zavodlararası mərkəzi, qalanları isə filial-kitabxanaları idi. Bu kitabxanaların 903 səyyar kitabxanası və kitab buraxan məntəqəsi vardı¹⁴. 1979-1985-ci illərdə MKS-də filiallarla birlikdə kitab fondları yüksək dərəcədə artmışdı.

Fikrimizi sübut etmək üçün aşağıdakı cədvəli nəzərdən keçirmək kifayətdir.

İl	Ümumi nüsxə	İctimai-siyasi	Texnika	Bədii	Digər sahələr
1979	241.700	42.257	48.285	99.486	25.608
1986	233.430	60.845	34.553	200.600	46.488

№ №	Kitabxana- ların adı	İllər	o cümlədən				
			fondun miqdarı	İcti.siy ədəbiy	bədii ədəbiy.	texniki ədəbiy.	digər ədəbiy.
1	İ.M.Qubkin adına baza kitabxanası	1979	221326	42257	99485	48285	25608
		1980	231888	45173	105646	48687	4612
		1981	240620	46241	110200	49111	5187
		1982	278987	52188	137304	34913	45834
		1983	278847	50027	143353	34556	47437
		1984	290719	51577	122733	32451	50500
2	Xətai ad.MS-in MKS	1979	241700	46370	104153	42903	46306
		1980	250653	46365	104561	43504	44355
		1981	251785	44997	125398	18160	26673
		1982	254736	45884	145140	19308	27115
		1983	258012	46948	146172	19343	29122
		1984	262333	46374	148152	18769	29768
3	İlic ad.MS- in MKS	1979	327599	75241	184335	33627	36742
		1980	342966	79385	197731	35665	38088
		1981	362374	85077	202989	35499	37896
		1982	369600	87515	204354	35451	38745
		1983	388675	90656	208835	36954	41560
		1984	391852	91557	218952	31986	50337
4	Xəzər dönizi MS- in MKS	1979	74148	17148	17162	55730	7949
		1980	19771	17052	58535	6699	8532
		1981	100660	17654	59494	5312	13434
		1982	99404	17297	60502	5624	12509
		1983	96953	20780	59663	4700	7799
		1984	98182	21171	60654	3214	9166
5	Demiryol iş-ri Hİ klubunun zavodlarara sı MKS	1979	39776	6081	22264	2078	4561
		1980	147548	13618	87556	9298	15979
		1981	147897	13715	87580	9295	15980
		1982	164011	24065	108814	5208	10120
		1983	165373	26453	114862	5730	11447
		1984	173335	27653	117967	5820	12172
6	S.Bəhlulza də ad. MS MKS-i	1979	215434	45156	123566	16472	21967
		1980	216720	47251	121640	17372	21573
		1981	219787	47381	123720	17644	22132
		1982	227173	49610	127051	18374	23062
		1983	199452	36228	116861	17386	20162
		1984	1999432	37223	116760	15046	18876
1985	198624	45502	119212	32415	17004 ^x		

Cədvəldən göründüyü kimi, MKS yarandıqdan sonra respublika həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fondu əsasən artmağa başlamışdır. Şübhəsiz, fondun zənginləşməsi oxuculara xidmət işinin yaxşılaşmasına, sorğu və tələblərinin təmin edilməsinə, fondan istifadənin səmərəsinin yüksəlməsinə müsbət təsir göstərmişdir ki, bu barədə ikinci məqalədə geniş bəhs ediləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Руководящие материалы по библиотечному делу (под ред. В.В.Серое. - М.: Книга, 1975. - с.41.*

2. *Yenə orada. - s.19.*

3. *Культурно-массовая работа профсоюзом. С официальных материалов. - М., 1977. - с.303-310.*

4. *Azərbaycan həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsinə aid tapşırıqlar. Mərkəzləşdirməyə dair materiallar qovluğu (1974-1980-ci illər). İ.M.Qubkin adına kitabxananın arxivi.*

5. *Yenə orada.*

6. *Yenə orada.*

7. *Yenə orada.*

8. *Yenə orada.*

9. *Yenə orada.*

10. *Xəzər dənizçiləri mədəniyyət və texnika sarayı zavodlararası MKS 1979-1986-cı illərin hesabatları.*

11. *Demiryol işçiləri həmkarlar ittifaqı zavodlararası MKS-nin 1979-1980-ci illərin hesabatı.*

12. *Azərbaycan həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının mərkəzləşdirilməsinə aid tapşırıqlar. Mərkəzləşdirməyə dair materiallar qovluğu (1974-1980-ci illər). İ.M.Qubkin adına kitabxananın arxivi.*

13. *Xətai adına Mədəniyyət və texnika sarayı ittifaqlararası MKS-nin 1979-1980-ci illərin hesabatları.*

14. *Quliyev T.F. MKS şəraitində mühəndis-texnik işçilərə kitabxana xidmətinin təşkili//Azərbaycanda kitabxana işinin mərkəzləşdirilməsi məsələləri. Elmi əsərlərin tematik məcmuəsi.-1986.-s.53.*

x. *Cədvəl. Qubkin adına Respublika baza kitabxanasının 1974-1980-ci illərinə dair arxiv materiallarına aid qovluğundan götürülmüşdür.*

Кулиев Т.Ф.

Профсоюзные библиотеки Азербайджана в 1981-85 годы Резюме

В первой статье, посвященной деятельности республиканских профсоюзных библиотек в 1981-85г., освещены такие вопросы как, централизация профсоюзных библиотек, формирование фондов ЦБС, организация единого фонда. В статье достаточное количество фактов, указывающие на развитие библиотечной сети, рост фонда и пр.

К статье прилагаются названия центральных библиотек и схемы, указывающие рост числа фондов.